

**Prof. univ. dr. habil. Marcel Muntean,
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Nicolae Ivan“,
Universitatea „Babeș Bolyai“ din Cluj**

SFÂNTUL MUCENIC TRIFON „DOCTOR FĂRĂ DE ARGINȚI“ ÎN ICONOGRAFIE

Abstract: *The Holy Martyr Tryphon was originated from the Phrygian area, from the village of Lampsac and lived as a true Christian, preaching Christ. Among the various miracles performed by Saint Tryphon, we recall the one in which he expelled a demon from the daughter of the Roman emperor Gordian at only 17 years old. The devil appeared to everyone metamorphosing into a black dog with eyes like fire. This deed led to the conversion of the abbey to Christianity, along with many other dignitaries. He was martyred during the reign of Emperor Decius, the persecutor of Christians in the year 250. In iconography there are several types characteristic of Eastern art. His figure according to the Erminia of Dionysius is that of one: young, beardless, with curly hair. A series of symbolic elements stand next to his face, such as: the Holy Cross, vine leaves, palm leaves, sickle, falcon, flowers, geese, etc. In Western painting, two reference names complete the study, Vittorio Carpaccio and Giarolamo da Santacroce.*

At the end of the study, we consider that the iconic variants from the Eastern area with their distinct typologies and symbols, stand next to Western painting, which, through specific means of accentuated figurativeness, define an interesting, unique and welcoming artistic repertoire for those who persistently bend in understanding the representative artistic and hagiographic phenomenon dedicated to the confessor of Christ, Saint Tryphon.

Keywords: *The Holy Martyr Tryphon, unmercenary doctor, iconography, Teofan Cretanul, Vittorio Carpaccio, Girolamo da Santacroce.*

Sfântul Mucenic Trifon era originar din ținutul Frigiei, trăind ca un adevărat creștin, propovăduind-l pe Mântuitorul Hristos¹.

Printre feluritele minuni pe care le-a făcut Sfântul Trifon, reținem pe cea în care a izgonit un demon din fiica împăratului roman Gordian (238-244) la doar 17 ani. El le-a dezvăluit păgânilor că diavolul se va arăta după șase zile de post și rugăciune. Într-adevăr, diavolul s-a arătat tuturor metamorfozându-se într-un câine negru cu ochii ca de foc, înspăimântând mulțimea. Mulți păgâni s-au convertit la creștinism ca urmare a acestei minuni. Prețul tămăduirii a fost doar să creadă în Mântuitorul Iisus Hristos, cu a cărui slavă îi putea vindeca².

Decretul lui Deciu a consemnat întemnițarea tuturor creștinilor. În acest context, a fost prins și aruncat în temniță și Sfântul Trifon. Supus la crude chinuri din partea lui Acvilin, întru sfârșit a fost ars, schingiuit și tras pe roată, dar în final a supraviețuit³. În suferințe groaznice și-a dat duhul în mâinile Domnului în anul 250⁴. Biserica Răsăriteană îl pomeneste la 1 februarie⁵.

Trupul Sfântului Mucenic a fost înfășurat într-un giulgiu de către creștini și îngropat în Niceea, locul morții sale. Cu toate acestea, Sfântul s-a arătat lor și le-a cerut să-i ducă trupul în satul său natal, Lampsac.

1. *Viețile Sfinților pe luna Februarie*, Ed. Episcopiei Romanului, 1999, pp. 7, 8, 11, 12. Sfântul s-a născut din părinți creștini în satul Camsada, aproape de cetatea Apamia. În timpul împăratului Gordian a făcut minunea scoaterii diavolului din fiica acestuia, Gordiana. Această faptă a dus la convertirea bazileului la creștinism, împreună cu alți mulți demnitari. Sfântul, printre alte suferințe, a fost spânzurat pe un lem, bătut, legat și tras de calul lui Acvilin, bătut cu piroanele în picioare și purtat prin cetate. Deseori aceste cazne la care a fost supus sunt reprezentate în martiriul său, redat în ambele scene de pe pereții nartexului, din bisericile moldovenești și muntenesti. În momentul în care a fost spânzurat a doua oară, bătut cu toiege și ars, prigonitorii au văzut pe cer o lumină mare și pe capul sfântului i-a fost așezată o cunună preafrumoasă.

2. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

3. *Viețile Sfinților pe luna Februarie*, p. 14. Din mărturiile tradiției Sfântul Trifon a adormit chiar înainte de a i se fi tăiat capul. Moaștele sale au fost duse în satul Camsada, acolo unde el s-a născut, făcând multe minuni și tămăduind nenumărate boli omenești.

4. *Dicționar Aghiografic*, Ed. Mănăstirea Portărița, Satu Mare, 1998, p. 774.

5. Aurelia BĂLAN MIHAILOVICI, *Dicționar onomastic creștin*, Ed. Minerva, București, 2003, p. 609.

Astfel, moaștele Sfântului Trifon au fost mutate la început în Constantinopol. După ce capitala Bizanțului a fost cucerită de cruciații apuseni în 1204, ele au ajuns la Roma⁶.

Dintre minunile postume reținem că în Rusia, Sfântul Mucenic Trifon este venerat ca sfântul ocrotitor al păsărilor, deoarece o istorisire consemnează că țarul Ivan cel Groaznic a vânat cu un șoim, dar îngrijitorul său l-a scăpat din neatenție, acesta fiind chiar pasărea preferată a țarului. Țarul i-a ordonat îngrijitorului ce purta numele de Trifon Patrikeev să găsească șoimul în trei zile, altfel va fi condamnat la moarte. Bietul Trifon a căutat pasărea în toată pădurea, dar nu a găsit-o. El s-a întors la Moscova, în Crângul Marinaia, după trei zile, fiind epuizat de atâta căutare. Cu toate acestea, Trifon s-a rugat patronului său, Sfântul Mucenic Trifon să-l ajute. A avut un vis în care a văzut un copil pe un cal alb care ținea pasărea pierdută și care i-a dăruit-o să o ducă țarului. Îngrijitorul s-a trezit și a văzut șoimul stând pe o creangă de brad. L-a luat și l-a dus țarului, confirmându-i ce ajutor minunat a primit de la Sfântul Mucenic Trifon.

Se spune că Trifon Patrikeev a construit o capelă în locul unde i-a apărut Sfântul Trifon pentru a-și exprima recunoștința pentru salvarea vieții. Ulterior a construit chiar și o biserică în Moscova cu hramul Sfântului Trifon⁷.

În iconografie, Sfântul Trifon este descris de către călugărul Dionisie de la Athos a se picta precum un *tânăr, fără de barbă, cu părul creț*⁸.

În majoritatea icoanelor, Sfântul Trifon este zugrăvit purtând în mână o ramură de copac înfrunzită, deoarece este recunoscut ca cel care protejează grădinile și livezile împotriva insectelor dăunătoare și a altor calamități naturale⁹.

Sfântul este reprezentat în mai multe ipostaze, asemănător cu sfinții martiri, mucenici pentru Hristos, precum Sfântul Mare Mucenic Dimitrie. El apare: portret, bust ori în picioare, în ambianța altor sfinți

6. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

7. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

8. DIONISIE din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Ed. Sophia, București, 2000, p. 158.

9. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

și în scene aghiografice¹⁰. Îmbrăcămintea sa constă dintr-o tunică colorată, numită *skaramangion*, prevăzută cu mâneci lungi și strânse. Peste tunică sfântul are o îmbrăcămintă militară: o armură frumos ornamentată, iar deasupra armurii o mantie lungă, cunoscută sub numele de *himation*; aceasta este colorată în nuanțe de roșu, fiind înnodată la nivelul umărului stâng. În majoritatea icoanelor este mai întotdeauna tânăr și are în mâna stângă o seceră, în vreme ce cu cea dreaptă susține o cruce mult supradimensionată. Veșmântul e deseori pictat în roșu, iar himationul este în nuanțe de albastrui. Culoarea roșie simbolizează sângele lui Iisus, dar și sângele martirilor. Existența uliului în mâna Sfântului se explică prin istorisirea unei mărturii tardive.

În arta bizantină există două tipuri iconografice principale ale Sfântului Trifon, în funcție de felul în care este reprezentat și de simbolurile pe care le ține în mâini.

Primul tip iconografic: În prima fază a cultului său, când nu era încă patron al culturilor, Sfântul Trifon a fost reprezentat ținând în mâna dreaptă, ca toți martirii, doar o cruce (simbolul sacrificiului său). Cealaltă mână o avea susținând tivul hainei. Acest tip de reprezentare aparent mai vechi s-a păstrat chiar și în perioadele ulterioare, când Sfântul Trifon a devenit patron al culturilor.

Al doilea tip iconografic: Un al doilea tip de reprezentare, și probabil mai târziu, care arată clar calitățile cunoscute ale sfântului, îl înfățișează pe Mărturisitorul de Hristos Trifon ținând o cruce în mâna dreaptă și o seceră mică în mâna stângă. Acest ultim detaliu a fost cârligul cunoscut în perioada Evului Mediu, fiind un instrument de bază utilizat pentru grădini și podgorii.

Alături de acest tip iconografic, se pare că a existat un altul care îl înfățișea pe sfânt ținând în mâna stângă, în loc de cârlig, fie o floare, respectiv un crin, fie o ramură de viță de vie plină cu struguri.

Într-o altă versiune, Sfântul Trifon păstrează, pe lângă seceră, și o cutie mică cu instrumente medicale (așa cum vedem la Sfinții Cosma, Damian și Sfântul Panteleimon) care indică abilitățile sale de vindecare¹¹.

10. Marcel MUNTEAN, *Iconografia picturii bizantine. Icoanele prăznicare ale Maicii Domnului și ale Sfinților*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, p. 201.

11. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

Există, de asemenea, o reprezentare a Sfântului Trifon în care lipsește Sfânta Cruce, iar muceniciul ține secera în mâna dreaptă și crinul în mâna stângă. Din cauza furtului moaștelor sale din Bizanț, împăratul bizantin Teodor al II-lea se referă și la miracolul anual al sfântului, care a făcut crinul să înflorească „lângă lampa sa” chiar de ziua numelui său, în mijlocul iernii. De atunci, în icoane îl vedem însoțit de un crin.

Toate reprezentările de mai sus trebuie considerate versiuni ale celui de-al doilea tip iconografic, care, spre deosebire de primul, atribue calități specifice martirului (vindecător și nu doar patron al grădinilor și podgoriilor). Prezența găștei este dată de faptul că a fost păstor de găște în copilărie.

Miracolul șoimului care a aparținut țarului Ivan cel Groaznic și a fost recuperat a dus la un nou tip de reprezentare a Sfântului Trifon, cu șoimul. Multe icoane rusești îl înfățișează pe sfânt ținând șoimul pe braț¹².

Fig. 1. *Martiriul Sfântului Mucenic Trifon*, miniatură pe hârtie, secolul al XII-lea, Menologiul lui Vasile al II-lea¹⁵

Începând cu secolul al IX-lea, Sfântul Trifon e cinstit ca patron al grădinarilor, iar în Biserica Greacă, după veacul al XII-lea, este considerat drept un păzitor împotriva duhurilor necurate, așisderea și al insectelor¹³. Așa se explică prezența secerei în mâna sa.

Biserica Ortodoxă îl prăznuiește pe 1 februarie sau 10/14, iar Biserica Catolică pe 10 noiembrie¹⁴.

12. <https://ro.orthodoxwiki.org/Trifon>, accesat 26.10.2024.

13. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Ed. Herder, Freiburg, 1976, pp. 501, 502.

14. Emil PREDA, *Dicționar al Sfinților Ortodocși*, Ed. Lucman, București, 2000, p. 300.

15. <https://static.monitorulbt.ro/wp-content/uploads/2022/01/Sfantul-Trifon.jpg>, accesat, 15.10.2024.

Fig. 2. *Martiriul Sfântul Mucenic Trifon*, tempera pe hârtie, secolul al XIV-lea, Biblioteca Bodleiană, Anglia¹⁶

miniaturi, icoane și fresce începând cu veacul al XII-lea și până în perioada contemporană.

Într-o anluminură de secol al XII-lea îl vedem pe sfânt legat cu mâinile la spate, în veșmânt alb, asemeni unui veșmânt curat de botez, reprezentat în momentul în care va fi decapitat (fig. 1).

În altă miniatură, într-o compoziție tripartită, Sfântul Mucenic e redat îngenunchiat înaintea călăului cu sabia ridicată deasupra sa (fig. 2). Cu litere grecești e scris supliciul sfântului.

Cultul său s-a dezvoltat înainte de secolul al VI-lea, în timpul lui Iustinian. Între secolele al IX-lea și al X-lea a devenit sfânt patron, ca medic fără arginți, aceasta realizându-se în timpul domniei împăraților Leon al IV-lea și Teofan. După 1204, moaștele sale au fost luate de cruciați și duse la Roma și apoi împrăștiate în Estul și Vestul Europei, ajungând până la Catedrala din Kotor, dar și în alte părți.

Prin-
tre exem-
plele re-
prezentă-
rilor sale
reținem
o serie de

Fig. 3. *Sfântul Mucenic Trifon*, mozaic, secolul al XII-lea, Catedrala, Monreale¹⁷

16. https://proskynitis.blogspot.com/2012/02/blog-post_01.html, accesat, 15 10. 2024.

17. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a2/San_trifon.jpg/313px-San_trifon.jpg?20110219170021, accesat, 15 10. 2024.

Fig. 4. *Sfinții Mucenici Trifon și Mamas, frescă, secolul al XIV-lea, Grecia*¹⁸

ce cade simetric pe cei doi umeri și de barba despărțită.

Într-o frescă din veacul al XIV-lea îl vedem în picioare alături de Sfântul Mamas (fig. 4), mucenic al Domnului ce s-a săvârșit de sabie tot la o vârstă fragedă. Dar poate cea mai cunoscută icoană a sa este cea de la Mănăstirea Dionisiu de la Sfântul Munte Athos, fiind datată în secolul al XVI-lea (fig. 5). În acest caz sfântul e redat în picioare, ținând cu mâna dreaptă Sfânta Cruce, în vreme ce cu stânga ridică

Într-o reprezentare cu accente bizantine îl vizualizăm pe sfânt înfățișat în picioare și frontal. El este îmbrăcat cu o tunică de nuanțe întunecoase așezată peste o cămașă lungă tivită la gât, mâneci și în partea de jos cu un motiv decorativ din aur (fig. 3). Fondul este de asemenea de aur, iar în partea superioară, în jurul său apare scris cu literele alfabetului latin *SCS. TRIPHONS*. Chipul cu sprâncenele puternic arcuite și cu nasul lung e încadrat de părul

Fig. 5. *Sfântul Mucenic Trifon, tempera pe lemn, secolul al XVI-lea, Mănăstirea Dionisiu, Sfântul Munte Athos*²⁰

18. <https://encryptedtbn2.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTo7CyQIAt0Of4c7smPYvMB5BrKKuAYTg0mp6522ORxaaYbQ-nF>, accesat 15.10.2024.

19. <https://russianicons.wordpress.com/tag/st-tryphon/>, accesat 16.10.2024.

Fig. 6. Teofan Grecul, *Sfântul Mucenic Trifon*, frescă, 1527, biserica „Sfântul Nicolae Anapavsas“, Meteora²¹

o ramură de viță de vie, ca patron al viilor și podgoriilor. Tunica roșie ce e așezată de umeri și se drapează în cute ample pe lângă corp ne amintește de sfârșitul său martiric²⁰.

Tot cu mantie roșie și privindu-ne, îl vizualizăm în fresca din 1527 de la biserica „Sfântul Nicolae Anapavsas“, ce aparține binecunoscutului iconar Teofan Grecul (1340-1410) (fig. 6).

Din arta orfevrăriei menționăm o monedă cu reversul ei în care este înfățișat Regele Ludovic și Sfântul Mucenic Trifon. Suveranul apare ținând în mână sceptrul cruciform și globus cruciger; el este așezat pe un tron ale

cărui picioare se finalizează cu capetele a doi lei, sculptați din profil.

Sfântul Mucenic Trifon este gravat din față, fiind încadrat într-o mandorlă de perle. În mâinile sale el susține un mă-nunchi de frunze de palmier și crucifex (fig. 7). O fațetă din relicvariul de argint păstrat în Catedrala din Kotor ne ilustrează două scene

Fig. 7. *Regele Ludovic și Sfântul Mucenic Trifon*, monedă, bronz, secolul al XVI-lea²²

20. Marcel MUNTEAN, *Iconografia picturii bizantine...*, p. 191.

21. <https://mesagerulneamt.ro/wp-content/uploads/2018/01/sf-mc-trifon-10.jpg>, accesat, 15.10.2024.

22. <https://www.cngcoins.com/photos/big/876309.jpg>, accesat, 15.10.2024.